

Pistun Nikolaj,
docent Kijevskog univerziteta (USSR)*

TERITORIJALNI ASPEKT U EKONOMSKOM I EKONOMSKO-GEOGRAFSKOM IZUČAVANJU RATARSTVA

Program KPSS stavlja pred radnike raznih grana nauke zadatak da ostvare razmještaj poljoprivredne proizvodnje na naučnoj osnovi po prirodno-ekonomskim zonama i rajonima i dublju specijalizaciju, s pretežnim uvećanjem one vrste poljoprivredne proizvodnje, za koju postoje najbolji uvjeti i postiže se najekonomičnije ulaganje.

Za izvršenje toga zadatka potrebno je ekonomsku analizu ratarstva provoditi s teritorijalnog aspekta.

Primjena tog aspekta istraživanja traži također rješenje Martovskog plenuma CKKPSS (1965. g), koji je razmatrao probleme budućeg razvoja poljoprivredne proizvodnje sa stvarno naučnih pozicija i omogućio dobru ekonomsku bazu razvoja te grane. Poslije rješenja toga Plenuma CK bila je ukinuta prekomjerna centralizacija planiranja poljoprivredne proizvodnje i prenesen proces planiranja na gospodarstva, tj. na teritoriju na kojoj se ostvaruje proizvodnja. Uvođenje stabilnog plana kupovanja poljoprivrednih proizvoda, utvrđivanje visine otkupnih cijena po zonama, ocjena rezultata proizvodnje sovhoza i kolhoza sastavljanje proizvodnih planova i projekata organizacije teritorije na gospodarstvima i najvažnije — razradu pitanja razmještaja i specijalizacije grana ratarstva, a također diferenciranog rukovodstva, traže od organa za planiranje puno uzimanje u obzir teritorijalno-klimatskih i ekonomskih osobina svakog administrativnog rajona, svakog gospodarstva s obzirom na teritorijalni aspekt.

Glavni nedostatak praktičnog sprovođenja u život naprijed navedenih pitanja, svodi se na to što glavni dio ekonomskih i ekonomsko-geografskih naučnih istraživanja o pitanjima razmještaja i specijalizacije ratarstva nedovoljno uzima u obzir zemlju, kao najvažnije sredstvo proizvodnje, predmet rada.

Glavno svojstvo zemlje — plodnost (prirodna i ekonomska), slijedi značajnosti teritorijalnih razlika od mjesta do mjesta. Svojstvo zemlje, stalno povećavanje plodnosti, kod pravilnog obrađivanja je, kako je poznato, realna osnova za povećanje intenzivnosti poljoprivredne proizvodnje, putem primjene dopunskih ulaganja.

Na takav način, prije negoli analiziramo neke strane poljoprivredne djelatnosti, a posebno razmještaja i specijalizacije ratarstva, potrebno je dobro poznavati zemlju, njen kvalitet, uporednu privrednu vrijednost i najveću prikladnost za jedan ili drugi način iskorištavanja.

Jasno je, da bi pojedina gospodarstva, organi za planiranje i organi za poljoprivrednu proizvodnju mogli potpuno izračunati kvalitet zemlje, kad bi postojao katastar za cijelu teritoriju koji predstavlja evidenciju i sistematizaciju svih podataka o zemlji kao sredstvu proizvodnje.

Kako u nas nema katastarskih mapa, smatramo da kod procjene kompleksa prirodnih uvjeta i izvora manjeg teritorija, s poljoprivrednog staništa, pretežno sa sličnom klimom, glavnu pažnju treba obratiti na teritorijalne odlike kvalitete, boniteta tala, osobenosti razmještaja i ujedinjenja u tipove poljoprivrednog zemljišta, koji se neposredno nalaze pod utjecajem privredne djelatnosti čovjeka. I obratno, ako se govori o velikim teritorijima u raznim teritorijalno-klimatskim zonama zemlje, u prvi plan dolaze klimatski uvjeti. Rezultat istraživanja određenih tipova poljoprivrednog zemljišta, mora biti mapa, koja pokazuje razmještaj po teritorijima gospodarstava, ili neke administrativne jedinice, različitih po plodnosti i agroprirodnom svojstvu zemljišnih parcela. Ekonomist — geograf mora znati te tipove i treba ih znati upotrebiti kod teritorijalne analize djelatnosti gospodarstva, za uspostavljanje nivoa njihove proizvodnje, efektivnosti određenih vrsta i njihove specijalizacije itd. Radi toga je potrebno dati uporednu ekonomsku procjenu tih tipova zemlje u odgovarajućim veličinama (bodovima) po formuli (1. str. 105)

$$B = \frac{V \cdot 100}{V \max}$$

B = broj (iznos) bodova po bruto-prihodu ili čistom dohotku za određeni tip tla.¹⁾

V = bruto-prihod ili čisti dohodak (u novčanom iznosu) dobiveni s jedinice parcele tog tipa zemljišta.

V max = maksimalni bruto-prihod ili čisti dohodak (u novcu) na istraživanoj teritoriji, primljen za 100 bodova.

Ekonomska procjena zemlje u širokom smislu obuhvaća procjenu zemlje ne samo po plodnosti, nego i po smještaju (lokaciji) u odnosu na gradove, industrijske centre i prometne puteve. Na procjenu zemljišta utječu i takvi faktori, kao što su veličina sjetvenih površina, ili parcela njihove konfiguracije.

Ustanovivši tipove poljoprivrednog zemljišta i ubilježivši ih na mapu, ekonomist — geograf mora izabrati gospodarstva koja gotovo potpuno odgovaraju pojedinim tipovima zemljišta i brinuti se za to, da bi ti tipovi bili u osnovi analize ekonomskih pokazatelja po pojedinim gospodarstvima ili njihovim grupama. Često se u ekonomskim i ekonomsko-geografskim istraživanjima mnogo upotrebljava srednji statistički pokazatelj, po administrativnim jedinicama, ne uzimajući u obzir prirodne odlike, posebno zemljišta.

Zbog toga cijeli sistem ekonomskih pokazatelja, posebno strukturnih (strukture bruto-prihoda i robne proizvodnje, utroška rada, novčanih prihoda zasijanih površina, a također i pokazatelji o teritorijalnoj koncentraciji usjeva pojedinih kultura i proizvodnja u cjelosti, nivou razvitka i razmještaja grana ratarstva, a također i njihove ekonomske efektivnosti), koji se upotrebljavaju kod analize, mora se razmatrati po tipovima zemljišta.

Jasno je što na nivo ratarske proizvodnje, njene intenzivnosti, odlike razmještaja i specijalizacije utječu još i takvi ekonomski faktori, kao izvori radne snage, prometno-geografski položaj, nivo mehanizacije, elektrifikacije, hemizacija proizvodnje, vrijednost osnovnih sredstava proizvodnje, visina otkupnih i prodajnih cijena, potreba države u pojedinim vrstama proizvoda itd. ali se usporedni kvalitet zemlje nalazi u osnovi teritorijalnih odlika u specijalizaciji ratarstva.

Takav pristup naučno-ekonomskoj analizi ratarstva daje također mogućnost da se detaljnije ustanovi unutar samih oblasti i rejona (poljoprivredni rejoni) stanje razmještaja i specijalizacije poljoprivrede, a također sakrivene, nedovoljno iskorišteni kapaciteti proizvodnje, zemljišta.

Takva temeljita teritorijalna analiza, potrebna je za tehničko-ekonomsko obrazlaganje planova ratarske proizvodnje za perspektivu i perspektivnih otkupa, te produkcije odnosno za svako gospodarstvo ili njihove grupe koje imaju jednaki tip zemljišta.

Poznavajući tipove zemljišta i njihovu ekonomsku procjenu (bodove) može se objektivnije, u skladu s prirodno-ekonomskim uvjetima, planirati obim otkupa određene vrste poljoprivredne proizvodnje po ovoj formuli koju je izradio autor ovog članka*).

$$Qz = B \cdot \frac{Q\text{š}}{B\text{š}} \cdot P \cdot K\text{š}, \text{ gdje je}$$

Qz = otkup određene vrste ratarske proizvodnje u određenom rejonu, s odgovarajućim tipom zemljišta, koji ima svoj bod za procjenjivanje (B).

$Q\text{š}$ — srednji obim otkupa određene vrste produkcije (kg) na 1 hektar orane.**)

$B\text{š}$ — srednji bod za procjenjivanje zemlje, cijele površine gdje se ostvaruje proizvodnja i otkup određene vrste ratarske proizvodnje.

P — zasijana površina određenom kulturom.

$K\text{š}$ — koeficijent specijalizacije, ili odnos robne proizvodnje s 1 hektara zasijane površine na određenom tipu zemljišta do srednje veličine robne proizvodnje na 1 hektaru cijele površine.

Na takav način, teritorijalni aspekt ima veliku praktičnu važnost i zbog toga je neophodan rad ekonomskih i ekonomsko-geografskih istraživanja grana ratarstva.

ZAKLJUČAK

Teritorijalni aspekt — ekonomske analize ratarske proizvodnje ima veliku praktičnu važnost. Zato ekonomska i ekonomsko-geografska istraživanja razmještaja i specijalizacije ratarske proizvodnje moraju polaziti s tog aspekta. Veoma je korisno ako se za takva istraživanja mogu koristiti dobro

uređeni i vođeni katastri zemljišta. Objektivna, kvantitativna analiza zahtijeva i poznavanje odgovarajućih metoda ekonomske ocjene tipova zemlje (tla), što omogućava npr. i realno planiranje otkupa određenih vrsta poljoprivrednih proizvoda.

U ovom članku smo prikazali i dvije formule za te svrhe.

LITERATURA

1. Zemljišni katastar SSSR — Izd. »Ekonomika« — Moskva 1967.